

Yaşlılıkla İlgili Yaygın İnanç, Tutumlar ve Sağlık Hizmetlerine Yansıması*

Attitudes and Common Beliefs About Aging and Reflections on Healthcare

ÖZLEM SİNAN*
NAİLE BİLGİLİ**

- Bu çalışma, 5-9 Kasım 2017 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen "5. Uluslararası 16. Ulusal Hemşirelik Kongresi"nde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

Cite this article as: Sinan Ö, Bilgili N. Yaşlılıkla ilgili yaygın inanç, tutumlar ve sağlık hizmetlerine yansıması. HEAD 2019; 16(3):246-251.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the author.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

© Telif Hakkı 2019 Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Merkezi (SANERC), Logos Tıp Yayıncılık tarafından yayımlanmaktadır.

© Copyright 2019 by Koç University School of Nursing Semahat Arsel Nursing Education and Research Center (SANERC). This Journal published by Logos Medical Publishing.

ÖZ

Yaşlılığa yönelik inançlar; yaşlı bireylerin çirkin, ters-aksi, bunak, hasta oldukları gibi tanımlamaları içerirken, tutumlar çoğunlukla gençliğin ve genç olmanın yaşlılığa tercih edilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Yaşlanma ve yaşlılığa yönelik bireylerin farklı görüşleri olabilmekte, bu da sağlık personeli ve yaşlanan kişilerin davranışlarına yansımaktadır. Yaşlılığı algılayış ve yaşlılıkla ilgili kalıplaşmış düşünceler; sağlık hizmetleri sunumunda önceliklerin daha genç gruba verilmesine, koruyucu sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde hayata geçirilememesine, yaşlıların rahat hizmet alımında gerekli kolaylıkların yeterince sağlanamamasına, sağlık personelinin özellikle de yaşlı bakım hizmeti veren hemşirelerin geriatri konusunda yeterince özelleşmemelerine ve yaşlılığa yönelik politikaların etkin bir şekilde uygulanamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle artan yaşlı nüfusun, sağlıklı bir yaşlanma dönemi geçirmeleri ve tüm bakım alanlarında hizmet kalitesinin geliştirilmesi için sağlık çalışanlarının yaşlılığa yönelik olumsuz algı ve tutumlarının değiştirilmesi önemlidir.

Anahtar kelimeler: Sağlık hizmetleri; yaşlanma; yaşlılık algısı; yaşlıya yönelik tutum.

ABSTRACT

Beliefs among the elderly about aging include being ugly, senile, and sick, while attitudes often include youth and preference for being young to old age. Individuals may have different opinions about aging and old age, which is reflected in the behaviors of health personnel and aging people. Perceptions of old age and stereotypes about old age include the idea that healthcare services lead to a younger population, that preventive health services cannot be effectively delivered, that the elderly lack sufficient facilities for comfortable service reception, that healthcare personnel, especially nurses who provide care to the elderly, have to be sufficiently specialized in geriatric care, and that policies towards the elderly cannot be implemented effectively. For this reason, it is important to change the negative perceptions and attitudes of the healthcare professionals towards the elderly in order to increase the elderly population and a healthy aging period and to improve the quality of services in all care areas.

Keywords: Health care; aging; aging perception; attitude towards elderly individuals..

* Ö Sinan, Dr. Öğretim Üyesi
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Özlem Sinan, Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü, Ayvalı Mah. Gazze Cad. No: 7 Etlik, Keçiören / Ankara
Tel: 0 312 324 15 55
e-posta: ozlemozdemir310@gmail.com

** N Bilgili, Prof. Dr.
Adnan Menderes Üniversitesi
Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Ankara
e-posta: nbilgili@gazi.edu.tr

Yaşlanma doğal bir süreç olup, bu süreçte bireylerin sağlıklı yaşlanması, toplum yaşamına aktif katılımı, sosyal ilişkiler kurması ve kaliteli sağlık hizmeti alması önemlidir. Yaşlı bireylere ne kadar saygı gösterildiği, nasıl bakım verildiği ve kullandıkları sağlık hizmetlerinin tipi kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Yaşlılığa ilişkin tutumlar, ön yargılar ve inançlar yaşlı bireylere yönelik davranışları etkilemektedir. Bu nedenle toplumun ve hizmet sunanların yaşlı bireylere ilişkin tutumları, önyargıları ve kalıplaşmış fikirleri yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmede engel oluşturabilmektedir. Sağlıklı yaşlanma için yaşlılığa yönelik olumsuz inanç ve tutumların değişmesi önem taşımaktadır.⁽¹⁾

Yaşlılıkta İlgili Yaygın İnançlar ve Tutumlar

Sosyolojik açıdan “yaş”, biyolojik anlamda ve doğuştan yüklenen bir statü belirleyicisi olmaktadır. Böylece toplum o kişiye, yaşlılık statüsüne ilişkin bir anlam yüklemektedir. Her toplum kendi kültürel yapısına göre yaşlanmayı olumlu bir süreç ya da problem olarak görmektedir.⁽²⁾

Yaşlılığın sözlük tanımı “yaşlı olma; artmış yaşın etkilerini ve özelliklerini gösterme” olarak belirtilmektedir. Yaşlı olma/ ihtiyarlanmanın eş anlamlı sözcükleri çoğunlukla negatif ifadeler içermektedir. Bunlar genellikle bunama, güçsüzlüğe, hastalıklı olma, kötüleşme ve fonksiyon görememe gibi olumsuz tanımlamalardır. Bununla birlikte yaşlılık toplum tarafından yaşam içerisinde üretkenlikte, yeterlilikte, bireysellik ve bağımsızlıkta azalma süreci olarak da görülmektedir. Yaşlı bireye ve yaşlanma sürecine kalıplaşmış görüş ve ön yargılarla bakılmaktadır. Yaşlı bireyin davranışları, giyimi ve duyguları bireysel istek ve tercihlerine göre değil yaşına bağlı olarak değişmektedir. Yaşlılığa yönelik inançlar, yaşlı bireylerin çirkin, huysuz ve hasta oldukları vb. tanımlamaları içerirken, tutumlar çoğunlukla gençliğin yaşlılığa tercih edilmesi yönünde olmaktadır. Böylece yaşlılık kaçınılması gereken ve istenilmeyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir.^(3,4)

Gençliğin ve fiziksel görünümün önem taşıdığı toplumlarda pek çok insan özellikle kadınlar çirkinleşmekten korkarlar. Yaşlı bireyler yaşlandıkça kocakarı, çirkin, tazeliğini yitirmiş kadın, buruşmuş-kırışmış kadın, ihtiyar, moruk, bunak gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır. Bazı kültürlerde ise, yaşlılıktaki fiziksel belirtilere, dış görünüşe hayranlık duyulduğu ifade edilmektedir. Japonya’da ak saçlar ve yüzdeki kırışıklıklar bilgeliğin, deneyimin ve ülkeye verilen hizmetin izleri olarak algılanmaktadır.⁽⁵⁾

Yaşlı bireylere ve yaşlanma sürecine yönelik inanç ve tutumlar kültürden kültüre değişmektedir. Geleneksel olmayan toplumlar yaşlıları, beceriksiz ve işe yaramaz görmekte iken, geleneksel toplumlarda sosyal statülerinin daha yüksek olduğu, yaşlılara hürmet edilerek, bilgi birikimleri ve deneyimlerinden yararlandığı gözlenmektedir. Büyük Britanya’da ise yaşlı bireyler hem “değersiz, güçsüz, yetersiz” kişiler hem de “deneyimli ve bilgili”

kişiler olarak görülmektedir.^(3,6) Birçok toplumda, yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan değişiklikler nadiren olumlu karşılanmakta, çoğunlukla birçok değişiklik ve hastalıklar kayıp olarak görülmektedir. Birçok gelişmiş ülkede de yaşlı bireyler; bağımlı, üretici olmayan ve yük olarak görülen bireyler olarak tanımlanmaktadır.^(3,7)

Geleneksel toplumlarda yaşlı bireyin bakımının çocukları tarafından yapılması önemli bir kültürel değerdir. Ülkemizde aile içerisinde önce çocuğun bakımını ana baba, yaşlılıkta da ana babanın bakımı yetişkin çocukları desteklenmektedir.^(8,9) Türk aile yapısında, yetişkin çocukların ebeveynlerine bakma ve yalnız bırakmama görüşü hakimdir. Fakat, toplumun sosyal yapısındaki değişimler, “yaşlı bireyin yalnız yaşamasını ve tercih ettiği şekilde yaşamasını” olumlu yönde kolaylaştırmaktadır. Gelişmiş toplumlarda yaşlı bireylerin yalnız yaşaması onlar için bazı zorluklara neden olsa da, kendi yaşam düzenlerinde daha rahat hissettikleri ve tercihlerinin bu yönde olduğu belirtilmektedir.⁽⁷⁾ Ankara’da yaşlı bireylerle gerçekleştirilen araştırmada aile içerisinde yaşlı bireylere yönelik kültürel değerlerin ve saygınlığın korunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşlıların çoğunluğu yaşlılıkla “saygı görmeyi” eş tutmuş ve %64.4’ü kendini yaşlı olarak hissettiğini belirtmiştir.⁽⁸⁾

Toplumumuzda yaşlı olarak; bakıma muhtaç, olumsuz fiziksel ve ruhsal değişikliklerin görüldüğü, huzursuz, uyumsuz ve sosyal ilişkileri zayıf bireyler akla gelebilmektedir. Genellikle yaşlanma sürecinin olumlu yönleri ihmal edilmekte ve yaşlılık ile ilgili olumsuzluklar ön plana çıkarılarak sağlıklı yaşlanma süreci geçiren bireyler göz önünde bulundurulmamaktadır.⁽⁸⁾ Bu toplumsal yargılar yaşlı bireylerin yaşamları üzerindeki kontrollerini kaybetme ya da toplumdan dışlanma gibi çeşitli korkular yaşamasına neden olmaktadır. Fiziksel güç kaybı ve bedeninde değişen durumlara uyumda güçlükler yaşayan yaşlı birey, aynı zamanda toplumun beklentilerine uyum sağlamaya çalışmaktadır. Özdemir ve arkadaşlarının⁽¹⁰⁾ (2005) yaptıkları çalışmada da çalışmaya katılan bireylerin yarısından fazlasının yaşlılığı, hasta olma, bağımlı olma ve yalnızlık gibi olumsuz şekilde algıladığı, aynı çalışmada kadınların erkeklere göre yaşlılığı daha olumlu algıladığı saptanmıştır. Yaşlı bireylerin, toplumun kendilerine yüklediği olumsuz özellikleri içselleştirerek yaşamlarına yansıtması ve günlük ihtiyaçların karşılanmasında bir başkasına bağımlı olma korkuları yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.⁽⁸⁾ Aynı zamanda, toplumun algısı yaşlı bireyin yaşamında belli sınırlılıklar oluşturarak, yalnızlık duygusu yaşamasına ve kendi kabuğuna çekilmesine yol açarak bireyin yaşam doyumunu olumsuz etkileyebilmektedir.⁽¹¹⁾

Yaşlılıkta ilgili yanlış kalıplaşmış yargılar;

- Yaşlılığın gelişim süreci yoktur.
- Yaşlılık aktif şekilde yaşanmaz.
- Yaşlılık, zihinsel süreçlerin kaybı anlamına gelir.
- Yaşlı bireyler, yalnızdır.
- Yaşlılar genellikle bakımevlerinde yaşar ve bazı hastalıklar nedeniyle yatağa bağımlıdır olarak belirtilebilir.⁽⁸⁾

Yaşlılığa İlişkin İnanç ve Tutumları Etkileyen Faktörler

Yaşlılığa ilişkin inanç ve tutumları etkileyen faktörleri; ölümden duyulan korku, medyada gençliğe ve beden sel güzelliğe verilen önem, toplumdaki ekonomik verimliliğe verilen önem şeklinde sıralayabiliriz.

Ölüm korkusu: Ölüm bireylerin yaşam sürecinin dışında tutulmakta ve yaşamın bir parçası olduğu unutulmaktadır. Ölüm ve yaşlılık eş anlamlı olarak kavramlaştırılmıştır. Yaşlılığa ilişkin tutumlar genç yaştaki bireylerin güçsüzlük, hastalık ve ölüme ilgili korkuların dışa yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır.⁽⁴⁾

Medyada gençliğe ve bedensel güzelliğe verilen önem: Reklam filmlerinden, eğitime ve yönetime kadar her alanda gençlik ve üretkenlik gibi değerler ön plana çıkarılarak genç imajlar teşvik edilmektedir.⁽⁴⁾ Aynı zamanda kitle iletişim araçları yaşlı bireylere sıkıcı, huysuz, hastalıklı ve acınacak bireyler gibi özellikler yüklemektedir. Görsel basında, yalnız, toplumdaki soyutlanmış, cinselliğin önemsizleştirildiği, aciz, üretici olmayan, kendine yüklenen büyük ebeveyn rolünün gerektirdiği ağır sorumluluk altında ezilen edilgen bir yaşlı kimliği öne çıkarılmakta ve bu profil normalleştirilerek sunulmaktadır. Toplumda güç, bilgelik, üretkenlik ve özgüven duygusu gibi özellikler nadiren yaşlı bireylere yüklenmektedir. Bu şekilde fiziksel görünüş ve gençliğin ön plana çıktığı toplumlarda yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar gelişmektedir.^(3,7)

Toplumda ekonomik verimliliğe verilen önem: Yaşam döngüsünün başlangıcı olarak kabul edilen bebeklik- çocukluk dönemi ve yaşamın sonları olarak kabul edilen yaşlılık süreci üretkenliğin olmadığı, tüketici dönemler olarak kabul edilmektedir. Çocuk ve yaşlıların ihtiyaçlarının, bakım gereksinimlerinin genellikle orta yaştaki bireyler tarafından karşılandığı kabul edilmektedir. Çocuklar geleceğe yönelik bir yatırım olarak düşünülmektedir. Yaşlılar ise verimliliğin bittiği, ekonomik ve sosyal yük olarak görülmektedirler.⁽¹²⁾

Toplum içinde yaşlı bireylerin saygınlığı giderek kaybolmakta ve yaşlılığa çeşitli anlamlar yüklenerek toplumda aktifliğini yitirmiş bir süreç olarak görülmektedir. Tüm toplumlarda yaşlılığa ilişkin tutumlar olumlu, olumsuz ve karma şeklinde farklılık göstermekle birlikte, olumsuz tutum eğilimi daha fazladır.⁽⁶⁾ Geleneksel toplumlarda yaş, cinsiyet ve soy statüsü belirleyicisi olduğundan yaşlı bireyler avantajlı konumda bulunmaktadır. Yaşlı bireylerin bilgi ve tecrübelerinden yararlanılması ve alınan kararlarda aktif rol almaları söz konusudur.^(13,14) Hızlı teknolojik gelişmelerin yaşandığı modern toplumlar bu duruma uyum sağlayan bireyleri yapısında barındırmaktadır. Yaşlı bireyin toplumda işe yaradığını hissetmesi psikolojik açıdan doyum sağlamasında önemli bir etkidir. Gençliğe ve fiziksel görünüme değer veren toplumlarda, yaşlı bireylerin toplumsal yaşam içerisinde bulunmaları ve sunulan olanakları kullanmaları istenmez. Kaynakların kullanımında önceliğin genç yaş gruplarına verilmesi tüm yaşam alanlarında yaşlılığın üretkenlik ve

yeterlilikte güçsüz olarak algılanmasına neden olmaktadır.⁽¹⁴⁾

Yaşlılıkla İlgili Gerçekler ve Mitler

Yaşlılık toplum tarafından yaşam faaliyetlerinde, üretkenlikte ve bağımsızlıkta azalmanın yaşandığı bir süreç olarak görülmektedir. Yaşlıya ve yaşlılığa kalıplaşmış düşüncelerle, ön yargılarla bakılmaktadır. Yaşlı ile ilgili gerçekler bireye değil yaşına bağlı kalıplaşmış düşünceler olarak değişmektedir.

Hastalık

Yaşlılarla ilgili en yaygın önyargı hasta olma veya engelliliktir. Yaşlı bireylerin hastalık nedeniyle yatağa bağımlı oldukları, kurumlarda uzun süreli bakım aldıkları ve yaşlıların büyük çoğunluğu normal faaliyetlerini yürütmek üzere yeteri kadar sağlıklı olmadığı düşünülmektedir. Yaşlı bireyler genellikle "hasta, bakımsız ve muhtaç" kişiler olarak görülmektedir. Yaşlı bireylerin günlük aktivitelerinde yetersiz oldukları ve yardıma ihtiyaç duyduklarına inanılmaktadır. Ancak yaşlı bireylerin, normal günlük aktivitelerini devam ettirebilecek kadar sağlıklı oldukları vurgulanmaktadır. Ayrıca literatürde yaşlı bireylerin ev ve trafik kazalarında yaralanma risklerinin ve akut hastalıkların görülme sıklığının gençlerden daha az olduğu belirtilmektedir.^(3,5,6) Bu da yaşlı bireylerde fazla görülen kronik hastalıklar ile düşük akut hastalık, kaza ve yaralanma oranları arasında denge sağlamaktadır.

Sağlıklı Olamama

Yaşlanmayla birlikte bireylerin sağlığının bozulduğu ve sağlıklı yaşamın mümkün olmadığına inanılmaktadır. Aktif bir yaşam tarzı ve düzenli bir aktivite programıyla bireyler 80-90 yaşında da sağlıklı olabilmektedir.⁽⁷⁾

Hoşgörülü Olmama

Yaşlı bireylerin hoşgörülü olamadıkları görüşü de yaygındır. Ancak yaşlılıkta hoşgörülü olma daha da önem kazanarak artabilmektedir. Hoşgörülü olma yaşlılığa özgü değil, bir kişilik özelliğidir.⁽⁷⁾

Yalnızlık

Yaşlıların çoğunluğu akraba ve dostları tarafından çok sık ziyaret edilmemekte, yalnız yaşamayı sevdikleri düşünülmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal yaşamları sınırlanmakta, eğlence ve alışverişe gitme gibi aktivitelere ön yargıyla yaklaşmakta, zamanlarının çoğunu evlerinde geçirmeleri beklenmektedir.⁽¹⁴⁾ Ancak yaşlıların arkadaş, akraba ve aile üyeleriyle vakit geçirmeyi istedikleri ve yalnız kalmayı sevmedikleri belirtilmektedir.⁽⁵⁾

Çirkinlik

Güzellik gençlik ile ilişkilidir özellikle kadınlar, güzellik kaybı korkusu daha fazla önem taşımaktadır. Çirkinliği tanımlamak için kocakarı, fosil, keçi, cadı, kırışmış gibi terimler kullanılmaktadır. Bazı kültürler yaş ile gençliği ve güzellik ile

çirkinliği ilişkilendirme eğiliminde iken, bazı kültürlerde yaşlılık özelliklerini hayran eğilimindedir.⁽¹⁵⁾

Üretken Olmama

Çalışma yaşamında yaşlı bireyler, hızlı ve yararlı olmayan, teknolojik gelişmelere zor uyum sağlayan bireyler olarak görülmektedir. Yaşlı bireyler iş yaşamında yetersiz ve iş verimleri düşük kişiler olarak değerlendirilip emekli edilmektedirler.^(16,17) Ancak araştırmalar yaşlı bireylerin gençlerden daha verimli çalıştıklarını, iş değiştirdiklerinin, iş devamsızlıklarının ve iş kazalarının daha az olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda iş verenler tarafından yaşlı bireylerin daha güvenilir ve sorumluluk sahibi olarak görüldükleri de açıklanmaktadır.⁽¹⁸⁾ Yaşlanma süreci üretkenliğini sürdürün, sevgiyi paylaşan, yaşamdan doyum alabilen bireyler için oldukça verimli bir dönemdir. Bu yaşam süreci, altın çağ, üçüncü yaş dönemi olarak algılanmalı ve olumlu anlamlar atfedilmelidir. Böylelikle yaşlı bireyler sahip oldukları potansiyellerini kullanma ve geliştirme fırsatı bulabilmektedir.⁽⁶⁾

Cinsel Yetersizlik

Cinselliğin yaşlı bireyler için önemsiz görülmesi ve yaşlılıkta cinsel ilginin hoş karşılanmaması, yaşlı bireylerin cinsellikten utanmalarına ve seksüel aktivitelerden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.⁽⁷⁾ Bununla birlikte yaşlı bireylerin ekonomik nedenler dışında duygusal nedenlerle evlenmeleri de hoş ve doğru karşılanmamaktadır. Literatürde ise, yaşlanma sürecinde cinsel ilginin devam ettiği ve 60 yaş sonrasında cinsel yaşamın daha tatmin edici olduğu açıklanmaktadır.^(3,7)

Sabit Fikirlilik

Yaşlı bireylerin bilgisayar kullanmadıkları ve internet kullanımını öğrenememeleri de yaygın mitler arasında yer almaktadır. Ancak Amerika'da yapılan araştırma 65 yaş üstü bireylerin %41'nin internet kullandığı belirlenmiştir. Diğer araştırmalarda mobil telefon kullanan yaşlı bireylerin sayısının arttığı (70 yaş üstü Japon kadınlarda %10) ancak telefon kartları, nakit para çekme makineleri ve bilet makineleri kullanımının hala yaygın olmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte birçok İngiliz yaşlı bireyin de diyet alışkanlıklarının değişiklik gösterdiği ve farklı gıdaları denemekten, hazır süpermarket yemekleri satın almaktan zevk aldıkları açıklanmaktadır.⁽¹⁸⁾

Bilişsel Fonksiyonlarda Azalma

Öğrenme ve hatırlamaya yönelik bilişsel bozukluklar (hafıza kaybı, yönelim bozukluğu, ya da konfüzyon) yaşlanma sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Yaşlı bireylerin yaşlandıkça akıl, mental, öğrenme ve hatırlama yeteneklerinde azalma olduğuna inanılmaktadır. Yaşlılıkta öğrenmenin yavaşlama eğiliminde olduğu ve öğrenmenin daha uzun sürdüğü

doğrudur, ancak çoğu yaşlı birey öğrenme ve hatırlama yeteneği dahil olmak üzere normal zihinsel yeteneklerini korumaktadır. Yaşlı bireylerin mental yeteneklerindeki farklılıklar, hastalık, öğrenme şekli gibi farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yaşlı bireylerin öğrenme yeteneklerinin azalması ve hafıza sorunu gibi bilişsel bozuklukların yaşlanma sürecinin bir parçası olarak görülmesi yaygındır. Bu nedenle yaşlı bireyler toplum yaşamında "bunak" kişiler olarak görülmektedirler. Ancak yaşlı bireylerin çoğunun öğrenme ve hatırlama yeteneklerinin normal olduğu ve hafıza kaybı yaşamadıkları ya da çok az yaşadıkları vurgulanmaktadır.⁽⁵⁾

Depresyon

Yaşlı bireyler toplum yaşamında hasta, muhtaç, güçsüz ve izole kişiler olarak görüldüklerinden; yetersizlik, yalnızlık, umutsuzluk, işe yaramazlık gibi duyguları yoğun olarak yaşamaktadırlar.^(3,7) Bu nedenle yaşlı bireyler sinirli, asi, uyumsuz, huysuz, mutsuz ve depresif kişiler olarak görülmektedirler. Literatürde ise, yaşlı bireylerin bu süreçte her zaman depresyon yaşamadıkları, birçok yaşlının bu dönemde gençliklerindeki kadar mutlu oldukları belirtilmektedir.⁽⁵⁾

Sağlık Hizmetlerinde Yaşlılık İlgili İnanç Ve Tutumlar

Toplumun yaşlılığa bakışı, algısı ve ön yargıları yaşlılara sunulan hizmetleri etkileyebilmektedir. Yaşlılığa yönelik olumsuz inanç ve tutumların; sağlık hizmetlerinde önceliklerin çoğunlukla genç gruba verilmesi, sağlık hizmetlerinde yaşlılara gerekli kolaylıkların sağlanmaması, sağlık çalışanlarının geriatri alanında yeterince özelleşmemeleri ve yaşlılığa yönelik etkin politikaların oluşmaması gibi sorunlara neden olabileceği belirtilmektedir.⁽⁶⁾

Sağlık personelinin yaşlı bireylere yönelik kendi inanç, algı, değer ve ön yargısı bulunmaktadır. Sağlık bakım sisteminde, yaşlı bireylerin pek çok hastalık ve sağlık sorunları "normal" kabul edilmekte ve tedavi süreci ihmal edilmektedir. Yaşlıların sağlık bakımlarında gerekli olan finansal ve ulaşım gibi ihtiyaçların dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır. Sağlık hizmetlerini en çok yaşlı bireylerin kullandıkları görüşünün yaygın olduğu açıklanmaktadır. Bununla birlikte pek çok kronik hastalığın belirgin kriteri olarak yaşlı bireylerin kullanıldığı belirtilmektedir. Sağlık personelinin ise yaşlı bireylerin kronik sağlık sorunları yerine, gençlerin akut sağlık sorunlarına öncelik verdikleri belirtilmektedir.^(3,5)

Yaşlı bireylerin sağlık bakım kalitesinin geliştirilebilmesinin yaşlılara hizmet veren sağlık personelinin inanç ve tutumlarına bağlı olduğu belirtilmektedir. Yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin sunumunda görev alan personelin ve yaşlı bakımında önemli rol ve sorumlulukları olan hemşirelerin yaşlılara karşı olumsuz tutumlarının olduğu ve ön yargılı davranıldığı belirtilmektedir. Aynı zamanda yaşlı bireylere bakım verilirken sergilenen bu olumsuz ve ön yargılı davranışlar birçok alanda yaşlı sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir.^(12,19,20)

Bu ön yargıların hizmetlere yansımaları sonucu olarak;

- Sağlık personeli, yaşlı bireylerin bakımına yönelik eğitim alma eğiliminde değildir.
- Yaşlı bireyler gençlerden daha az koruyucu sağlık hizmeti almaktadır.
- Yaşlı bireylerin sağlık problemleri taraması daha az yapılmaktadır.
- Yaşlı bireylerin tedavi girişimleri genellikle ihmal edilmektedir.
- Sağlık personeli yaşlı bireylerin anlama ve öğrenmelerinin güç olduğunu düşünerek sağlık durumları ile ilgili bilgi vermekten kaçınmaktadır.
- Sağlık personeli yaşlı bireylerle iletişimini sınırlandırmakta ve yaşının sağlık durumu ile ilgili bilgiyi yaşlı bireyin yakınlarına vermektedir.^(6,21)

Yaşlı bireylerin sıklıkla sağlık personeli tarafından önemsenmeyecek, hastalıklarının nedeni olarak yaşlılığın gösterildiği ve çalışma alanı olarak yaşlı bakımının düşük statüde görüldüğü açıklanmaktadır. Ayrıca sağlık personelinin çalışma alanı tercihinde genellikle yaşlı bakımının tercih edilmediği belirtilmiştir. Yaşlıların bakım ihtiyaçlarının daha fazla olması ve dezavantajlı grup olmalarına rağmen hemşireler arasında da çalışma alanı olarak tercih edilmemektedir. Yaşlı bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmeleri ve nitelikli sağlık hizmeti alabilmeleri için yaşlı bakıma yönelik uygulamalarda negatif tutum ve ön yargılar önem taşımaktadır.⁽¹²⁾

Bireylerin yaşlanma süreci ve yaşlılığa karşı farklı görüşleri olabilmekte, bu da tüm sağlık hizmeti sunanlar dahil kişilerin davranışlarına yansiyabilmektedir. Kulakçı'nın⁽²²⁾ (2010) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun yaşlıyı sadece yaş olarak tanımladıkları ve yaşlı bireylere yönelik tanımlar arasında, "belli bir birikime sahip olan", "büyük bir hayat tecrübesi olan", "birçok hastalığı olan", "gereksinimlerini tek başına karşılayamayan", "başkasına bağımlı olan", "üretimde bulunmayan" ve "ölümü bekleyen" ifadelerinin yer aldığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada "İnsan yaşlandıkça çocuklaşır, küskünleşir, asabi, kavgacı ve alıngan olur", "Yaşlı insan evinde oturmalı, sakin bir yaşam sürdürmelidir" ve "Yaşlı için en uygunu çocukları ile birlikte yaşamasıdır" ifadelerine katılma oranlarının birinci sınıf öğrencilerinde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Özdemir ve Bilgili'nin⁽²³⁾ (2016) yaptığı çalışmada ise yaşlılık kavramının hemşirelik öğrencileri için "hastalık, güçsüzlük, bağımlılık, yalnızlık, şevkat ve bağılılık" kavramlarını çağrıştırdığı belirlenmiştir. Bir başka çalışmada da hemşirelik öğrencilerinin yaşlılığı "hareketlerin yavaşlaması", "hızlı koşamayan", "immün sistem ve metabolizmanın yavaşlaması", "deneyimli", "unutkan, dikkatsizlik", "kendi işlerini gerçekleştiremeyen" ve "yoğun depresif duygular yaşayan" bireyler olarak algıladıkları belirlenmiştir.⁽²⁴⁾

Dozois'in⁽¹²⁾ (2006) araştırmasında, doktorların yaşlı bireylerle konuşurken ilgi ve saygılarının yetersiz olduğu, bilgileri basitleştirdikleri ve yeterli zaman ayırmadıkları belirlenmiştir. Çelik ve arkadaşlarının⁽²⁵⁾ (2010) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik "hastalık ve bakım ihtiyaçlarının artması", "ölüme hazırlanma dönemi" gibi olumsuz algıları olduğu saptanmıştır.

Hemşirelerin yaşlı bireylere yönelik olumsuz ön yargı, inanç ve tutumları bakımın kalitesine yansımaları nedeniyle yaşlı sağlığı için oldukça önemlidir. Hughes ve arkadaşlarının⁽²⁶⁾ (2008) çalışmasında, 4. sınıf tıp öğrencilerinin yaşlı bireye karşı tutumlarının alt sınıflardaki öğrencilerinden daha olumlu olduğu saptanmıştır. Kishimoto ve arkadaşlarının⁽²⁷⁾ (2005) çalışmasında da tıp öğrencilerin geriatri hastalarına yönelik olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Hemşirelerle yapılan çalışmada, gençlerle çalışmayı tercih ettikleri, yaşlı bireylerin sorunlarını yaşlılığın doğal sonucu olarak görüp, önemsemedikleri ve yaşlıları bağımlı olarak algıladıkları tespit edilmiştir.⁽²⁸⁾ Bakım alan yaşlılara yönelik olumsuz tutumlar, bakım kalitesi ile birlikte yaşlı bireylerin benlik saygılarını da azaltmaktadır. Wang ve arkadaşlarının⁽²⁹⁾ (2009) yaptıkları çalışmada tıp ve hemşirelik öğrencilerinden kızların yaşlı bireye karşı tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu saptanmıştır. Higgins ve arkadaşlarının⁽³⁰⁾ (2007) çalışmasında hemşirelerin, yaşlı bireylere verilen bakımı "zaman kaybı" olarak gördükleri ve yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarını önemsemedikleri saptanmıştır. Sağlık personelinin yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutumlarını değiştirmek için mezuniyet öncesi eğitim sürecinde ve sonrasında hizmet içi eğitim programlarında geriatriye ilişkin konulara yer verilmesi, yaşlı bireylere bakım veren sağlık personelinin rol ve sorumluluklarının ayrıntılı olarak açıklanması gerekmektedir.⁽⁶⁾

Sonuç

Günümüzde yaşlanma süreci ile ilgili politikalar yaşam kalitesini arttırmaya odaklanarak başarılı bir yaşlanmayı hedeflemektedir. Yaşam süresinin uzunluğu, biyolojik ve zihinsel yönden sağlıklı olma, bilişsel ve sosyal yeterlilik, üretkenlik ve yaşamdan zevk alma başarılı ve sağlıklı yaşlanmanın göstergeleridir. Bireylerin başarılı yaşlanması sadece bireysel özelliklerine bağlı olmayıp, bireylere sosyal ve ekonomik yönde sağlanacak desteklerle de ilişkilidir.⁽⁸⁾ Bu nedenle gerek toplumda gerekse sağlık hizmetlerinde yaşlı bireylere bakım verenlerin olumsuz tutumlarına yönelik farkındalık kazandırılması önemlidir. Özellikle yaşlı bakımında görev alan hemşirelere eğitim sürecinden başlanarak yaşlılık ve yaşlanma sürecine ilişkin olumlu tutumlar kazandırılmalıdır. Toplumun yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutumlarını değiştirmek için tüm eğitim kurumlarında yaşlanma sürecine ilişkin farkındalık çalışmaları yapılması ve yaşlıya hizmet veren tüm bireylerin yaşlılık ve yaşlanma sürecine ilişkin eğitim programlarına katılmalarının sağlanması gerekir.

KAYNAKLAR

1. Erdemir F. Yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin inanç ve tutumlar. In: Bilgili N, Kitiş Y, editors. Yaşlılık ve Yaşlı Sağlığı. Ankara: Vize Yayıncılık; 2017. p. 31-42.
2. Akin G. Her yönüyle yaşlılık. Ankara: Palme Yayıncılık; 2006. p. 43-83.
3. Çilingiroğlu N, Demirel S. Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. Türk Geriatri Dergisi. 2004;7(4):225-30. Available from: http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_239.pdf
4. Brossoie N. Social gerontology. Robnett RH, Chop WC, editors. Gerontology for the Health Care Professional. Jones and Bartlett Learning; 2015.
5. Palmore EP. Ageism: Negative and positive. New York: Springer Publishing Company; 1999.
6. Akdemir N, Çınar Fİ, Görgülü Ü. Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. Turkish Journal of Geriatrics. 2007;10(4):215-22. Available from: http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_375.pdf
7. Öz F. Yaşamın son evresi, yaşlılığı psikososyal açıdan gözden geçirme. Kriz Dergisi. 2002;10(2):17-28. Available from: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/103/783.pdf>
8. Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. 2007 [cited 2018 Nov 12]. Available from: <https://docplayer.biz.tr/29147-Yayin-no-dpt-2741-turkiye-de-yasli-larin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plan.html>
9. İçli G. Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi. 2008;1:29-38. Available from: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/203237>
10. Özdemir L, Akdemir N, İmatullah A. Hemşireler için geliştirilen yaşlı değerlendirme formu ve geriatrik sorunlar. Geriatri. 2005;8(2):94-100. Available from: http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_261.pdf
11. Bilir N, Subaşı PN. Yaşlılık sorunları. Güler Ç, Akin L, editors. In: Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2006. p. 1020-31.
12. Dozois E. Ageism: A review of the literature. Calgary Health Region, Healthy Aging Committee. Calgary, Alberta: Word on the Street Consulting Ltd.; 2006.p. 1-29.
13. Erci B. Aile sağlığı hemşireliği. In: Erci B, editor. Halk Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Fırat Matbaacılık; 2009. p. 41-51.
14. Konak A, Çiğdem Y. Yaşlılık olgusu: Sivas huzurevi örneği. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2005;29(1):23-63. Available from: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1138.pdf>
15. Robinson B. Ageism. 1994 [cited 2018 Nov 12]. Available from: <https://books.google.com.tr/books?id=dY8rNQAACAAJ&dq>
16. Duncan C, Loretto W. Never the right age? Gender and age-based discrimination in employment. Gender, Work and Organization. 2004;11(1):95-115. doi: 10.1111/j.1468-0432.2004.00222.x
17. Dennis H. Evolution of the link between business and aging. Generations. 2005;28(4):8-14. Available from: <https://www.ingentaconnect.com/contentone/asag/gen/2004/00000028/00000004/art00003>
18. Mulley G. Myths of ageing. Clinical Medicine. 2007;7(1):68-72. Available from: <http://www.clinmed.rcpjournals.org/content/7/1/68.full.pdf+html>
19. Lookinland S, Anson K. Perpetuation of ageist attitudes among present and future health care personnel: Implication for older care. Journal of Advanced Nursing. 1995;21(1):47-56. doi: 10.1046/j.1365-2648.1995.21010047.x
20. Higgins I, Van Der Riet P, Slater L, Peek C. The negative attitudes of nurses towards older patients in the acute hospital setting: A qualitative descriptive study. Contemporary Nurse. 2007;26(2):225-37. doi: 10.5172/conu.2007.26.2.225
21. Gözüm S, Tan M. Birinci basamakta çalışan sağlık personelinin yaşlı bakımına ilişkin bilgi görüş ve uygulamaları. Geriatri. 2003;6(1):14-21. Available from: http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_120.pdf
22. Kulakçı H. Hemşirelik lisans programı birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin düşüncelerinin ve görüşlerinin değerlendirilmesi. DEUHYO ED. 2010;3(1):15-22. Available from: <http://hdl.handle.net/20.500.12397/4543>
23. Özdemir Ö, Bilgili N. Attitudes of Turkish nursing students related to ageism. The Journal of Nursing Research. 2016;4(3):211-6. doi: 10.1097/jnr.0000000000000131
24. Yönt HG, Korhan AE, Dizer B. Nursing students' perceptions of elderly and elderliness. Anatol J Clin Investig. 2015;9(1):1-5. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/282307413>
25. Çelik SS, Kapucu S, Tuna Z, Akkuş Y. Views and attitudes of nursing students towards ageing and older patients. Australian Journal of Advanced Nursing. 2010;27:24-30. Available from: <https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=207423217660303;res=IELH EA>
26. Hughes NJ, Soiza RL, Chua M, Hoyle GE, MacDonald A, Primrose WR, et al. Medical student attitudes toward older people and willingness to consider a career in geriatric medicine. J Am Geriatr Soc. 2008;56:334-8. doi: 10.1111/j.1532-5415.2007.01552.x
27. Kishimoto M, Nagoshi M, Williams S, et al. Knowledge and attitudes about geriatrics of medical students, internal medicine residents, and geriatric medicine fellows. Journal of the American Geriatrics Society. 2005;53(1):99-102. doi: 10.1111/j.1532-5415.2005.53018.x
28. Tsuchiya A, Dolan P, Shaw R. Measuring people's preferences regarding ageism in health: some methodological issues and some fresh evidence. Soc Sci Med. 2003;57(4):687-696. Available from: [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00418-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00418-5)
29. Wang CC, Liao WC, Kao MC, Chen YJ, Lee MC, Yen CH. Taiwanese medical and nursing student interest levels in and attitudes towards geriatrics. Ann. Academy Medicine. 2009;38:230-236. Available from: https://www.academia.edu/28115924/Taiwanese_medical_and_nursing_student_interest_levels_in_and_attitudes_towards_geriatrics
30. Higgins I, Riet DVP, Slater L, Peek C. The negative attitudes of nurses towards older patients in the acute hospital setting: A qualitative descriptive study. Contemporary Nurse. 2007;26(2):225-37. doi: 10.5172/conu.2007.26.2.225